

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI SZERVEZETE ÉS PECSÉTJEI

Réti László

I. RÉSZ*

I. BEVEZETÉS

1. A hadügyi szervezet kialakulása és jellegzetességei

„Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat.”¹ Így kezdődött az a felhívás, amellyel 1919. március 21-én bejelentették a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltását. A kizsákmányoló, elnyomó osztályok addigi uralma helyébe ezzel a munkások és parasztok hatalma lépett, amelynek gyakorlásához azonban szervezetre volt szükség.

Lenin — Marx és Engels útmutatásaiból kiindulva — 1917-ben az „Állam és Forradalom” c. művében kimutatta, hogy a proletariátus a hatalom gyakorlása érdekében nem veheti át a volt uralkodó osztályok hatalmi szervezetét, államapparátusát, hanem azt szét kell rombolnia és helyébe a maga új hatalmi szervezetét kell állítania. A proletárdiktatúra megteremtése tehát szükségszerűen együtt járt a hatalom régi szerveinek megsemmisítésével és helyükbe az új proletár hatalom szerveinek megteremtésével. Ennek létrehozása azonban nem légüres térben, nem csupán elméleti megfontolások alapján, hanem a mindennapi gyakorlat során, ellentmondások közepette ment végbe. A proletárdiktatúra vezető erejét alkotó kommunisták tisztában voltak azzal, hogy a burzsoá rend hatalmi szervezetének teljes megsemmisítésére és egy egészen új, proletár hatalmi szervezet megteremtésére van szükség. Ennek az új szervezetnek a létrehozása során azonban számtalan akadályba ütköztek: ilyen volt elsősorban a hatalomban velük osztozkodó jobboldali és centrista szociáldemokraták ellenállása, továbbá saját tapasztalatlanságuk, hiszen az oroszországi, viszonylag kevésbé ismert példa nyomán, de lényegében egészen új utakon kellett haladniuk, és végül, de nem utolsósorban a volt uralkodó osztályok ellenállása, csendes vagy nyílt szabtólása.

Egy dolog világos volt: a legfelső kormány szervektől a legalsó, helyi végrehajtó szervekig új szervezeti formákra, és ezekben egészen új belső tartalomra volt szükség. A formák megváltoztatása lényegében az egész vonalon meg-

* A tanulmány II. részét lapunk következő számában közöljük. — a Szerk.

¹ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1960. (a továbbiakban MMTVD) 6/A. 3. o.

történt. A régi szervek megszűntek, helyükbe újak léptek. Tartalmilag azonban ez nem mindig jelentette a tényleges, radikális forradalmi változást. Megszüntették például a rendőrséget és a csendőrséget, de a helyükbe lépő Vörös Őrség lényegében a régi tartalom hordozója lett. A tényleges belső átalakuláshoz több időre és a jobboldali szociáldemokrácia befolyásának kiküszöbölésére lett volna szükség. Mégis — itt is — az új szervezet megteremtésének hatalmas forradalmi jelentősége volt: létrehozta a további belső változások szervezeti előfeltételeit.

A Magyar Tanácsköztársaság történetével foglalkozó eddigi kutatások kevés figyelmet fordítottak a szervezeti kérdésekre. A proletárhatalom szervezetének főleg csak legáltalánosabb problémáit érintették. Vonatkozik ez a megállapítás az eddig megjelent hadtörténeti munkákra is.

Jelen tanulmány szerzője azt a feladatot tűzi ki maga elé, hogy a rendelkezésre álló konkrét adatok és az általa összegyűjtött tanácsköztársasági pecsétek segítségével rendszerezze mindazt, ami eddig a Tanácsköztársaság katonai szervezetéről ismertté vált. Természetesen ez a kép még helyenként hézagos és hiányos lesz, de ennek rögzítése előfeltételét képezi a további előrehaladásnak. Az ismert adatok felvázolása és a fehér foltok megjelölése segítséget nyújt a további kutató- és feltáró munkához, a Magyar Tanácsköztársaság katonai intézményei szervezeti felépítésének minél alaposabb és pontosabb megismeréséhez.

A „Mindenkire” c. felhívás az új proletárállam egyik fő feladatául a következőket tűzte ki: „Hatalmas proletár hadsereget szervez, amellyel a munkásság és parasztság diktatúráját érvényre juttatja a magyar kapitalistákkal és nagybirtokokkal szemben csakúgy, mint a román bojárokkal és a cseh burzsoákkal szemben.”²

Március 25-én ennek alapján jelent meg a Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. sz. rendelete „A Vörös Hadsereg alakításáról”, amely kimondja: „A Vörös Hadsereg elsősorban a szervezett munkásságból toborzott és a jelenleg fegyverben álló proletárkatonákból áll... A Vörös Hadsereg legfelsőbb irányítója a Forradalmi Kormányzótanács. A hadsereg közvetlen irányítását és szervezését a hadügyi népbiztosság végzi... A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege.”³

A rendelet előírta, hogy a parancsnokokat a Hadügyi Népbiztosság nevezi ki, de bevezette a választott bizalmiak és a politikai megbízottak rendszerét is, akiket a Szocialista Párt előterjesztésére ugyancsak a Hadügyi Népbiztosság nevezett ki.

Április végére—május elejére az imperialista támadás következtében a Vörös Hadsereg és vele a Magyar Tanácsköztársaság válságba került. Az ebből való kikerülés érdekében alapvető szervezeti változások történtek. A hadsereg toborzása helyébe a honvédelmi kötelezettség, a sorozás lépett. A Forradalmi Kormányzótanács május 31-én kiadta a CIX. sz. rendeletét, amelyben kimondta, hogy „A Magyarországi Tanácsköztársaságnak minden magyar honosságú dolgozó férfitagja annak az évnek január 1-től, amelyben életkora 18-ik évét éri, annak az évnek december 31-ig, amelyben életkora 45-ik évét betölti, védkötelezettség alá esik.”⁴

A hadvezetés operatív irányítása céljából előbb létrehozták a Keleti Hadseregparancsnokságot, majd a Hadsereg-főparancsnokságot. Az erről szóló rendelet előírta „1. A Hadügyi Népbiztosság és a Hadsereg-főparancsnokság

² Uo.

³ Először a Népszava közölte, majd 30-án jelent meg a Tanácsköztársaság című hivatalos lapban. (MMTVD 6/A. 30. o.)

⁴ Tanácsköztársaság, 57. sz. június 1.

mint két egymás mellé rendelt szerv működik, egyik tehát a másiknak alárendelt alakulások számára közvetlen parancsot nem adhat. 2. A Hadsereg-főparancsnokságnak a hadművelési egységek vannak alárendelve. Hadművelési egységeknek tekintendők mindazon csapatok, vagy intézetek és alakulatok, amelyek az ellenséggel szemben a frontokon állnak, illetőleg, mint menetkész alakulatok, a Hadsereg-főparancsnokság rendelkezésére bocsátottak. 3. A Hadügyi Népbiztosságnak vannak alárendelve: a katonai kerületi parancsnokságok, a hadosztály különleges alakulatok és dandárpóttettek, azokat is beleértve, amelyeket a Keleti Hadseregparancsnokság rendelkezésére bocsátottak, továbbá az állomásparancsnokságok és egyéb katonai hatóságok, állandó intézetek és különleges területi alakulások.”⁵

Ettől kezdve tehát a Magyar Tanácsköztársaság hadügyének szervezése és irányítása két fő szervezeti egységre, a Hadügyi Népbiztosságra és a Hadsereg-főparancsnokságra hárult. A továbbiakban e két fő csoportban mutatom be a hadügyi szervezetet és pecsétjeit.

2. A pecsétek jelentősége és szerepe

Aki a Magyar Tanácsköztársaság fennállása idején létrejött dokumentumokat behatóan tanulmányozza, annak figyelmét magukra vonják a legtöbb iraton látható pecsétek. Pecsétet persze a megelőző és a következő időszak — a polgári demokratikus forradalom és az ellenforradalom — okmányain éppúgy találunk, mint a tanácsköztársaságiakon. Ez utóbbiak feltűnő sajátossága azonban, hogy túlnyomó többségük kimondottan tanácsköztársasági jellegű, formájuk, szövegük eltér a korábbi és későbbi pecsétektől. Ha figyelembe vesszük, hogy a Magyar Tanácsköztársaság mindössze néhány hónapig állott fenn, úgy ez már magában véve is elgondolkodtató. Ha azután jobban elmélyedünk a pecsétek tanulmányozásába, igen sok érdekes és jelentős dolgot tudhatunk meg a Tanácsköztársaság hivatali szervezetéről, az egyes intézmények szervezeti változásairól és átalakulásáról olyan dolgokat is, amelyekre vonatkozólag egyébként nem rendelkezünk adatokkal. Ilyen módon rájövünk, hogy a pecsétekkel való foglalkozás hasznos kiegészítője lehet a kutatás tárgyát képező történelmi időszak tudományos feltárására irányuló törekvéseknek. Ez a felismerés vezetett arra, hogy megkíséreljem összegyűjteni a Magyar Tanácsköztársaság pecsétjeit. Ehhez viszont foglalkozni kellett általában a pecsétek kutatásának és konkrétan a jelenkori pecsétek kutatásának eddigi történelmi tapasztalataival, jelenlegi helyzetével.

Évezredek óta — szinte az írásbeliség kezdetétől fogva — az uralkodók, hadvezérek, főpapok, főurak és tisztségviselők aláírásukat pecséttel erősítették meg. A dokumentum érvényességét, hitelességét és — ami a kutatás szempontjából különösen fontos — eredetiségét a pecsét bizonyította. Ennélfogva a pecsétekkel foglalkozó tudományág — a szfragisztika — a régi időket kutató történelemtudomány fontos segédtudományává vált.

Ennek a középkori, viaszból, vagy más lágyítható anyagból készült pecsétnek a használata korunkban csaknem teljesen megszűnt. A helyébe lépett azonban a jelenkori festékes pecsét, amely az írásbeliség óriási méretű kiterjedése folytán maga is szerfölött nagy tért hódított. Míg a középkori pecséttel külön tudományág foglalkozik, addig a modernkori pecsétnek a feltűnésével, elterjedésével és jelentőségével a tudomány még nem foglalkozik.

⁵ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL.) MTK. 36. cs 9757. sz. — Idézi *Liptai Ervin*: A Magyar Vörös Hadsereg harcai 1919. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1960. 217. o. A rendelet végrehajtásáról szól a Hüb. 6. oszt. 1919. május 5 1626/1919 bk. — v. h. f. sz. rendelet. — HL—MTK—7/5. It-i jelzet.

Pedig manapság alig van olyan fontosabb irat, lényeges történeti dokumentum, amelynek hitelességét a kiállító személy vagy személyek aláírásán kívül — annak megerősítésére — pecséttel ne látnának el.

Pecsét alatt a továbbiakban nem minden, a pecsétnyomóval (bélyegzővel), a papírra rávitt festékes lenyomatot értek, hanem kizárólag azokat, amelyek a régi viaszpecsétek feladatát veszik át, tehát amelyek az aláírás hitelesítését szolgálják. A többi, más célokat szolgáló lenyomatokat bélyegzésnek nevezzük.⁶

A Magyar Tanácsköztársaság katonai pecsétgyűjteményéből csupán azokat a pecséteket mutatom be, amelyek a Tanácsköztársaság idején keletkeztek — illetve átalakultak —, és amelyeknél ez a pecsét tartalmában, szövegében is megmutatkozik. Nem ismertetem tehát azokat a pecséteket, amelyeket már az új, tanácsköztársasági katonai intézmények használtak ugyan, de amelyek változatlanul a régi szöveget és ábrát tartalmazták. Ilyen pecsét azonban viszonylag kevés volt. A Hadügyi Népbiztosság ugyanis elrendelte a régi szövegű pecsétnyomók beszolgáltatását és megtiltotta ilyenek használatát. Az erre vonatkozó utasítás így szólt: „Körrendelet. Bélyegzők beszolgáltatása. Megszűnt, vagy nevet cserélt parancsnokságok érvénytelenné vált bélyegzői, pecsét- és címnyomói, újak készítésénél leendő felhasználás végett, mindenkor, okmányváltás mellett, a központi ruhatárhoz beszolgáltatandók... A rendszeresített elnevezéseknek meg nem felelő szövegű bélyegzők semmiesetre sem alkalmazhatók.”⁷ Bár ez a rendelkezés csak a tanács hatalom utolsó heteiben keletkezett, a Hadügyi Népbiztosság területén már előbb is általában új, megfelelő szövegű pecséteket használtak.

Azt hiszem a pecsétekkel való foglalkozás általános tudományos jelentőségén túlmenően különösen nagy szerepe van a forradalmi átalakulások időszakai pecsétjeivel való foglalkozásnak. A békés fejlődés időszakaiban ugyanis a pecsétek használata megmerevedik, egységes és pontos szabályok és előírások határozzák meg az egyes szervek és szervtípusok egységes formájú és tartalmú pecsétjeit. Ilyen időszakokban a szervek beosztása, hivatali szervezete, alá- és fölérendeltségi hierarchiája is pontosan meghatározott és a kutatás számára könnyen hozzáférhető. Egészen más a helyzet a forradalmi átalakulás időszakában. Ilyenkor minden gyorsan változik, hiányosak, vagy teljesen hiányoznak az egyes szervezeti formák pontos leírásai, igen nehéz eligazodni a folytonosan alakuló, változó valóságban. A pecsétek azonban többé-kevésbé pontosan — gyakran meglepő gyorsasággal — nyomon követik ezeket a változásokat, tehát segítségükkel nemegyszer rekonstruálni lehet olyan átmeneti szervezeti formákat is, amelyekre vonatkozólag írásos emlék, vagy adat egyébként nem maradt fenn.

A továbbiakban igyekezni fogok ezt a Tanácsköztársaság katonai szervezetével kapcsolatosan bebizonyítani.

II. A HADÜGYI NÉPBIZTÓSÁG

A Tanácsköztársaság kikiáltásakor a Hadügyminisztérium azonnal átalakult Hadügyi Népbiztossággá. A népbiztosság túlnyomórészt átvette a minisztérium személyzetét és szervezeti felépítését. A Hadügyminisztérium szervezete eredetileg négy (A—D) főcsoportból, ezeken belül I—XX. csoportból és ezeken belül folyamatos számozású 1—62 osztályból állott. Ez a

⁶ E kérdésről részletesebben lásd *Réti László*: a Magyar Tanácsköztársaság pecsétjei. Levéltári Közlemények, XXXVIII. évf. 1967. 173. o.

⁷ A Vörös Hadsereg Rendeletei, 44. sz. július 19.

szervezet a polgári demokratikus időszak néhány hónapja alatt némileg módosult, logikai rendje összekeveredett. Rendelkezésre áll egy 1919. márciusi kimutatás a Hadügyminisztérium szervezetéről. Ebben a négy főcsoport, a XX csoport és a 62 osztály szerepel, de a főcsoportokon belül a csoportok és a csoportokon belül az osztályok már összekeveredtek. Így pl. az A főcsoportba tartozott a XX. csoport és e csoportba a 11., 14., 37., 45., 49. és 61. osztályok.⁸

A Hadügyi Népbiztosságban a minisztériumtól átvett szervezetet többször átszervezték. Már március 25-én megjelent az első ilyen átszervezési rendelet. Eszerint:

A Hadügyi Népbiztosság ügybeosztása

- A) Hadműveleti főcsoport. Áll az 5., 11. és a 61. osztályokból.
- B) Szervezési főcsoport.

I. Csapatszervező csoport

- 6. hadműveleti csapatszervező osztály (beolvadt a 49. oszt.),
- 39. belső karhatalmi erők szervezése,
- 10. mozgósítás,
- 7. kiképzés, fegyelem,
- 46. elhelyezés (beolvadt a 47. oszt.),
- 31. személyi ügyek (beolvadt a 35. és 9. oszt.),

II. Anyagi ellátás csoport

- 42. ruházat és felszerelés (beolvadt az 51. oszt.),
- 52. élelmezés,
- 56. egészségügyi anyag.
- 38. lóügy,
- 28. hadiszolgáltatás.

III. Műszaki és tüzéryanag csoport

- 14. hadihajózás,
- 37. légügy,
- 45. gépkocsiügy,
- 48. műszaki anyag,
- 50. fegyverzet, tüzérségi anyag, lőszer.
- 53. vonatanyag.⁹

Ez a rendelet csupán a Hadügyi Népbiztosság egy részére vonatkozott. Nyilván ennek kiegészítéseként jelent meg néhány nap múlva két utasítás, amely két új főcsoport létesítéséről intézkedett. Április 14-én népbiztosi rendelettel új főcsoportot hoztak létre. Ennek szervezete:

⁸ HL. MTK /4c — 786.

⁹ HL. MTK. Hüb. Fiedler nb. házikelölősege 166/Bk. szám 89/A fcs. bk. sz. rendelet — 4/81. lt-i jelzet.

A katonai szükségletek biztosítása és a közös javak liquidációja

- I. csoport. Anyagbeszerzés.
- II. csoport. Katonai gyári és javító üzemek.
- III. csoport. Katonai anyaggyűjtők.
- IV. csoport. Közös javak liquidációja.¹⁰

A rendelet nem szól a csoportokon belüli tagozódásáról, csupán azt mondja, hogy a főcsoportot a volt XV—XIX. csoportok személyzetéből és helyiségeiben kell létrehozni.

Április 19-én jelent meg egy másik rendelet új főcsoport létesítéséről. Eszerint:

Közigazgatási főcsoport

Elnöki csoport

- Eln. a) oszt. — Központi igazgatás, polgári személyi ügyek, könyvtár.
- Eln. b) oszt. — Dologi szükségletek, nyomda, jóléti ügyek.
- Fordító oszt.
- 15. oszt. — Statisztika (beolvadt a 19. oszt.)
- 3. oszt. — Munkásügyi panaszbizottság liquidálása, nemzetközi ügyek, visszaélések (beolvadt az 1. és 4. oszt.)
- Sajtó ügyek oszt. — Sajtóközlemények, „Vörös Katona” szerkesztése.
- 2. oszt. — Panasz, kérelem, eligazítás.

Közigazgatási csoport

- 24. oszt. — Alapítványok, közigazgatás és jogi ügyek.
- 26. oszt. — Hadisegély elvi és irányítási ügyek.
- 29. oszt. — Hadiszolgáltatás, kárpótlás.

Egyidejűleg más osztályokba beolvadtak, illetve megszűntek a 16., 27., 30., 1., 4., 20., 22. és 23. osztályok.¹¹ Később a Hadügyi Népbiztosság szervezetében sok további változtatás következett be. Legjelentősebb volt az — amit már korábban említettem —, hogy a Hadseregparancsnokság létrejöttével a hadműveleti irányítás feladata kivált a Hadügyi Népbiztosságból. A népbiztosság végleges szervezetét Szántó népbiztos által július 4-én aláírt rendelet tükrözi.¹² Ez a dokumentum azonban hiányosan sorolja fel a Hadügyi Népbiztosság szervezetét. A Műszaki és gazdasági főcsoport tagozódását például egyáltalán nem mutatja be. Rendelkezésünkre áll viszont egy szervezeti kimutatás. Kelte ismeretlen, de minden jel arra mutat, hogy július végén készült, így tehát a népbiztosság utolsó szervezeti formáját mutatja, lényegében a július 4-i rendelet alapján, némi változtatással és nagyobb részletességgel. Az alábbiakban ebből a szervezetből indulok ki. Meg kell azonban jegyezni, hogy ez a kimutatás sem látszik hibátlannak. Léteznek olyan számú osztályok, amelyek bizonyíthatóan működtek ebben az időben is, de a kimutatásban nem szerepelnek. Vannak olyan egyéb szervek és intézmények

¹⁰ HL. MTK. Hüb. Eln. A. oszt. 8017/Eln. A—1919. sz. rendelet — 2/82. lt-i jelzet.

¹¹ HL. MTK. Hüb. Eln. szerv. csop. 7503/Eln. A—1919. sz. rendelet —4/305 lt-i jelzet.

¹² HL. MTK. Hüb. Eln. A. 13194/Eln. A—1919. sz. rendelet 2/110 lt-i jelzet.

is, amelyek feltétlenül a Hadügyi Népbiztosság keretében, vezetése alatt tevékenykedtek, de szintén hiányoznak a kimutatásból. Ezeket külön felsorolom.

A HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG ÜGYBEOSZTÁSA

I. FŐCSOPORT. SZERVEZÉSI FŐCSOPORT

1. csoport. Szervező csoport

- 6. oszt. Szervezési ügyek,
- 7. oszt. fegyelmi ügyek,
- 46. oszt. építési ügyek,
- 47. oszt. elhelyezési ügyek,
- 49. oszt. műszaki csapatok szervezése.

2. csoport. Felszerelő csoport

- 38. oszt. ló ügyek,
- 42. oszt. ruházati ügyek,
- 52. oszt. élelmezési ügyek, 52/a. haditermény leszámolás.

3. csoport. Fegyverző és vonat csoport

- 50/a. oszt. fegyverzet és tüzérségi ügyek,
- 50/b. oszt. lőszer ügyek,
- 50/c. oszt. muníció leszámolás Ausztriával,
- 53. oszt. vonatügy.

4. csoport. Közlekedési csoport

- 11. oszt. vasúti ügyek,
- 14. oszt. hadihajózás,
- 61. oszt. táviró oszt.,
- 63. oszt. hajózási és szállítási

(Csoporton kívül)

- 8. oszt. politikai osztály,
- 31. oszt. tiszti személyi ügyek,¹³
- 31/a. oszt. legénységi személyi ügyek,
tüzérségi felügyelőség,
gyalogsági felügyelőség,
felmentési osztály.

II. FŐCSOPORT. PÉNZÜGYI ÉS KÖZIGAZGATÁSI FŐCSOPORT

1. csoport. Közigazgatási csoport

Elnöki A) oszt. központi igazgatás, személyi ügyek.

Elnöki B) oszt. jogi osztály:

- 2. oszt. politikai ügyek,
- 15. oszt. statisztika,
- 24. oszt. alapítványi ügyek,
- 26. oszt. hadisegély ügyek,

¹³ Mivel a Vörös Hadseregben a rendfokozatokat eltörölték, ez az osztály vette át a volt 27. osztály (volt altisztek személyi ügyei) ügykörét is. — HL. MTK. Hüb. Eln. szerv. csop. 7503/Eln. A.—1919. sz. rendelet. — 4/305. lt-i jelzet.

- 29. oszt. hadiszolgáltatási ügyek,
- 34. oszt. katonai alapok,
- 27. oszt. zeneügyek.

2. csoport. *Ellátási csoport*

- 32. oszt. tiszti nyugdíj ügyek,¹⁴
- 33. oszt. özvegyek és árvák ellátása,
- 41. oszt. nyugdíjszámfejtőség.

3. csoport. *Pénzügyi csoport*

- 40. oszt. katonai illeték ügyek,
- 43. oszt. népbiztossági számvevőség,
- 44. oszt. költségvetési osztály,

Szakszámvevőség

(4 osztály, egyenként 2 alosztály)

4. csoport. *Munkaügyi csoport*

- 60. oszt. munkásügyek,
- 60/a. oszt. hadisegélyek,
- 60/b. oszt. munkabérmegtérítések.

(Csoporton kívül)

- 12. oszt. becsület- és bűnügyek,
- 55. oszt. hadifogolyügyek.

III. FŐCSOPORT. MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGI FŐCSOPORT

1. csoport.

- 1. oszt. általános osztály,
- 2. oszt. textil és papíryanag osztály,
- 3. oszt. bőryanag és felszerelési osztály,
- 4. oszt. vas és fém osztály,
- 5. oszt. gépészeti, elektro-, műszerosztály,
- 6. oszt. építő- és faanyagosztály,
- 7. oszt. vegyészeti és olajosztály,
- 8. oszt. tüzelőanyag osztály,
- 9. oszt. vonatanyag osztály,
- 10. oszt. pénzügyi osztály,
- 11. oszt. segédhivatali osztály.

2. csoport. *Hadianyagokat gyártó üzemek felügyelete*

3. csoport. *Anyaggyűjtő*

- 1. oszt. beszerzés, leltározás,
- 2. oszt. külföldön maradt hadianyag liquidálás.

¹⁴ Uo.

4. csoport. Közös javak liquidálása

1. oszt. műszaki osztály,
2. oszt. közgazdasági osztály,
3. oszt. pénzügyi és jogi osztály,
4. oszt. nyilvántartó osztály,
5. oszt. segédhivatal.

5. csoport. Légügyi csoport.

EGYÉB KÖZPONTI SZERVEK

Központi segédhivatalok; Házi pénztár; Házi nyomda; Házi autózem; Szántó népbiztos parancsóri irodája; Katonai különítmény parancsnoksága; Selejtítő csoport; Térképező csoport; Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum; Hadi szállításokat ellenőrző szakértők; Étkezde.¹⁵

Volt a népbiztosságnak néhány olyan osztálya is, amelyek a fenti kimutatásokban nem szerepelnek, de a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött iratok azt mutatják, hogy a Tanácsköztársaság idején is működtek. Ilyenek: 13. osztály (igazságügyi tisztek személyi ügyei); 54. osztály (hadifogoly ügyek); 57. osztály (egészségügyi intézmények ügyei); 59. osztály (munkanélküliek állami segély ügyei). Ez utóbbi osztályt május 16-án áthelyezték a Szociális Termelési Népbiztossághoz.¹⁶ A másik három osztály is feltehetően csak rövid ideig működött, amit alátámasztani látszik az a tény, hogy pecsétjeik egyelőre ismeretlenek.

A Hadügyi Népbiztosság feltehetően első pecsétje egy átalakított pecsét volt. Az eredeti pecsét utolsó szavát, amely bizonyára „MINISZTER” volt, kivágták, illetve meghagyták az M betű első szárát és így maradt: „MAGYAR HADÜGYI”, amihez tintával hozzáírták: „népbiztosság” [1].¹⁷ Öt különböző pecsétünk van, amelyeken mindegyiken másként jelentkezik a népbiztosság elnevezése. Ezek: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG [2]; MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG [3]; Magyarországi Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztossága [4]; Magyarországi Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosság [5]; Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosság [6].

Külön pecsétjei voltak Fiedler népbiztos hivatalának. Ezek: Hadügyi Népbiztosság Fiedler népbiztos hivatala [7]; FIEDLER NÉPBIZTOS RENDELETÉRE: [8]; Hadügyi Népbiztosság Fiedler Népbiztos Titkára [9]. Egy népbiztos-helyettesi pecsét ismeretes, szövege: Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztos Helyettese [10].

A közölt szervezeti kimutatásban a II. főcsoport 1. csoportjának osztályai-ként szerepelnek az Elnöki A. és Elnöki B. osztályok. Ezzel szemben a valóságban ezek az egész népbiztosság elnökségének funkcióját töltötték be és pecsétjeiken is, mint elnöki csoport szerepeltek. Éppen ezért pecsétjeiket és hozzájuk tartozó szervek pecsétjeit nem a II. főcsoportnál, hanem itt mutatom be. Ezek: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Elnöki Csoport [11]; az elnöki csoport politikai megbízottja. [12]; HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Elnöki Kiadóhiva-

¹⁵ Párttörténeti Intézet — Népgazdasági Tanács. Vegyes iratok. Dátum és aláírás nélküli kézirat. Nyilvánvalóan egyszerre készült egy másik, mellette fekvő, kimutatással, amely a Hadügyi Népbiztosság számadó testjeiről szól, és amelyet még idézni fogok. Ez utóbbi kézirat kelte: 1919. július 24.

¹⁶ HL. MTK. Hüb. 4/b—548—10307 eln. 59—1919. sz.

¹⁷ A pecsétzövegek végén szögletes zárójelben levő számjegyek a mellékletben található pecsétmásolatok sorszámaát jelzik. A pecséték levéltári jelzeteit nem közöljük. A sorszám alapján megtalálhatók a Hadtörténelmi Levéltárban és a szerzőnek az Akadémiai Kiadónál megjelenő: A Magyar Tanácsköztársaság szervezete és pecsétjei c. munkájában.

tala [13]; és H. N. B. E. Könyvtár — itt a rövidítés Hadügyi Népbiztosság Elnökséget jelent [14]. Feltehetően az elnökséghez tartozott a népbiztosság cenzúra hivatala is, ezért pecsétjét itt mutatom be: MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁGA CENZÚRA [15]. Végül itt ismertetem a népbiztosság bizalmi testületének a pecsétjét is, amelynek szövege: MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Bizalmi Testülete [16].

Mint a kimutatásból látható, minden főcsoport 4, illetve 5 sorszámmal jelölt csoportból állott. Van néhány pecsétünk, amelyek ilyen sorszámos csoportot jelölnek, de nem derül ki belőlük, hogy melyik főcsoporthoz tartozott az illető csoport. Mivel ezt a hovatarozást teljes biztonsággal nem sikerült még megállapítani, e pecséteket itt mutatom be: Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosság II. csoport [17]; HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG III. csoport [18] és HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG III. csoportfőnök [19]. Bemutatok itt egy érdekes átalakított pecsétet, amely nyilván a kezdeti időkből való: és még a minisztérium szervezeti beosztását tükrözi. Szövege: MAGYAR HADÜGYI Népbiztosság XV. CSOPORT [20]. — Itt a HADÜGY szó után nyilván MINISZTERIUM állott, ezt kivágták és helyébe tintával beírták: I Népbiztosság. A népbiztóságon — legalábbis az átszervezés után — ilyen számú csoport azonban nem volt.

A kimutatásban szereplő szervezeti egységek eddig előkerült pecsétjei a következők:

I. SZERVEZÉSI FŐCSOPORT

1. Szervező csoport. A csoportnak két pecsétje ismeretes: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Csapat szervező Csoport [21] és HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Szervező csoport [22].

6. osztály. Szervezési ügyek. Pecsétje: MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 6. osztály [23]. A Hadügyi Népbiztosság május 5-i rendelete megszüntette a 62. osztályt, személyzetét és ügykörét a 6. osztály vezette át.⁸ A 62. sz. osztály pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 62. osztály [24]. Volt a népbiztóságnak egy külön toborzó osztálya is, amely azonban július 4-én szintén beolvadt a 6. osztályba. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Toborzó Osztály [25].

7. osztály. Fegyelmi ügyek. Pecsétje: MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 7. osztály [26].

46. osztály. Építési ügyek. Pecsétje: MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁGA 46. osztály [27].

49. osztály. Műszaki csapatok szervezése. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 49. osztály [28]. A 49. osztályba olvadt be a július 4-i átszervezésnél a 48. osztály. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 48. osztály [29].

2. Felszerelő csoport. A csoport pecsétje ismeretlen.

38. osztály. Lőügyek. Pecsétje: MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 38. osztály [30].

42. osztály. Ruházati ügyek. Pecsétje: Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztossága 42. osztály [31].

52. osztály. Élelmezési ügyek. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 52. osztály [32].

3. Fegyverző és vonat csoport. A csoport pecsétje ismeretlen.

50. osztály. Fegyverzet és tüzérségi ügyek. Pecsétje: MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 50. a. OSZTÁLY [33].

⁸ HL. MTK. Hüb. 41 1-548-10307 eln. 59-1919. sz.

53. osztály. Vonatügy. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 53. osztály [34].

4. Közlekedési csoport. Vezetőjének pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Közlekedési Csoportfőnök [35].

11. osztály. Vasúti ügyek. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 11-ik osztály — kétféle alakban [36], [37].

14. osztály. Hadihajózás. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 14. Hadihajózási osztály — kétféle alakban [38] és [39].

A 63. osztály pecsétje egyelőre ismeretlen.

Harcvonal propaganda csoport. Semmilyen ismert kimutatásban nem szerepel, saját pecsétje sem ismeretes. Van azonban egy vidéki pecsét, amely létezésére enged következtetni. Ha működött, az I. Főcsoporthoz kellett tartoznia. A pecsét szövege: HADÜGYI Népbiztosság Harcvonal Propaganda Csoport Politikai Megb. ja GYŐR [40].

Csoporton kívül.

8. *Politikai osztály.* Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Politikai osztály [41]. Ide tartozhattak a népbiztosság külső szerveknél működő politikai megbízottai. Ezek pecsétjei: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG politikai megbízottja [42] (a MÁV Északi Főműhelyben), HADÜGYI POLITIKAI NÉPBIZTOSSÁG Soproni Politikai Megbízottja (kétféle alakban) [43] és [44].

31. osztály. Tiszti személyi ügyek. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 31. osztály [45].

Gyalogsági felügyelőség. Pecsétje: Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosság Gyalogsági kiképző felügyelőség [46].

Felmentési osztály. Pecsétjei: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG KÖZPONTI Felmentési Osztálya [47] és ugyanaz, a címmel: II. Lánchíd-u. 1—3. II. 59. [48]; HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Felmentési osztály [49].

II. PÉNZÜGYI ÉS KÖZIGAZGATÁSI FŐCSOPORT

1. Közigazgatási csoport

24. osztály. Alapítványi ügyek. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 24. osztály [50].

26. osztály. Hadisegély ügyek. Pecsétje: MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 26. osztály [51].

34. osztály. Katonai alapok. Pecsétje: Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosság 34. osztály [52].

27. osztály. Zeneügyek. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Zeneszakosztálya [53].

2. Ellátási csoport

32. osztály. Tiszti nyugdíj ügyek. Pecsétje: MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG Hadügyi népbiztossága 32. osztály [54].

33. osztály. Özvegyek és árvák ellátása. Pecsétje: MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG Hadügyi Népbiztosság 33. osztálya [55].

41. osztály. Nyugdíjszámfejtőség. Pecsétjei: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG 41. osztálya [56]; MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Nyugdíj számfejtősége [57] és MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG NYUGDÍJSZÁMFEJTŐSÉGÉNEK BIZALMI TESTÜLETE [58].

3. Pénzügyi csoport

40. osztály. Katonai illeték ügyek. Pecsétje: Magyarországi Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosság 40. osztály [59].

43. osztály. Népbiztossági számvevőség. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG 43. osztálya [60].

Szakszámvevőség. A kimutatás szerint 4 osztálya és egyenként 2 alosztálya volt. Fentmaradt egy osztály és egy alosztály pecsétje. Az alosztályokat úgy látszik folyamatos sorszámmal jelölték. A pecsétek szövege: HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG SZAKSZÁMVEVŐSÉG 2. osztály [61] és HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG SZAKSZÁMVEVŐSÉGE 6. alosztály [62].

4. Munkügyi csoport

60. osztály. Munkásügyek. Pecsétje: MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG 60. OSZTÁLY [63]. Feltételezem, de egyelőre semmivel alátámasztani nem tudom, hogy ide tartozott a népbiztosságnak három olyan szerve, amelyekről semmilyen más adatom nincs, mint az előkerült pecsétjeik. Ezek: HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG vasúti kocsikat kirakó munkás osztálya [64], HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG MUNKÁSÜGYI ÉLELMEZÉSI BIZOTTSÁG [65] és MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG munkás vöröskatona gazd. hiv. [66].

60. a. osztály. Hadisegélyek. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG 60/a. osztálya [67].

60. b. osztály: Munkabérmegtérítések. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG 60/b. osztály [68].

Csoporton kívül

Ide tartozott a 12. becsület- és bűnügyek osztálya, amelynek pecsétje még nem ismeretes, valamint az 55. hadifogolyügyek osztálya. Ennek van egy pecsétje, de nem az osztály számával, hanem a régi, minisztériumi csoportszámmal: Szövege: Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosság XIII. csoport vezetősége. [69]. Feltehetően ennek irányítása alá tartozott a magyar—csehszlovák hadifogoly kicserélő bizottság. Pecsétje: A MAGYAR ÉS CSEHSZLOVÁK hadifoglyok kicserélő bizottsága SZOB [70].

III. MŰSZAKI GAZDASÁGI FŐCSOPORT

Ez az egyetlen főcsoport, amelynek pecsétje eddig előkerült. Szövege: HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG MŰSZAKI GAZDASÁGI FŐCSOPORT [71].

1. csoport. *Anyagbeszerzés és elosztás.* Pecsétjei: Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi népbiztosság III. főcsoport I. csoportja (a III. tintával átírva: „D”) [72] és MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI NÉPBIZTOSÁGA Műszaki Gazdasági Főcsoportja I. cs. [73]. A csoport 11 osztálya közül eddig csupán egynek a pecsétje került elő.

8. *Tüzelőanyag osztály.* Pecsétje: Hadügyi Népbiztosság Műszaki Gazdasági Főcsoport I. csoportjának tüzelőanyag osztálya [74].

2. csoport. *Hadanyagokat gyártó üzemek felügyelete.* Pecsétje: MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI NÉPBIZTOSÁGA Műszaki Gazdasági Főcsoportja II. cs. [75].

3. csoport. *Anyaggyűjtő*. Pecsétje: MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Mgf. III. csoport. [76].

4. csoport. *Közös javak liquidálása*. Pecsétje: MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁGA Műszaki Gazdasági Főcsoportja IV. cs. [77].

5. csoport. *Légügy*: Ennek a csoportnak a kimutatás szerint nem voltak osztályai. Valószínűleg a csoport használta az alábbi pecsétet: Magyarországi Tanácsköztársaság hadügyi népbiztosság légi ügyek osztálya [78]. Feltehetően ide tartozott a népbiztosság Repülőgépipari Direktóriuma is. Pecsétje: Hadügyi Népbiztosság REPÜLŐGÉPÜGYI DIREKTORIUM [79].

Erődítési csoport

Ez a csoport az ismert kimutatásokban nem szerepel. Feltehetően a III. Főcsoporthoz tartozott. Pecsétjei: Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosság Erődítési Csoport [80]; M. Hadügyi Népbiztosság Erődítési Csoportja Műszaki vezetőség [81]; Magyar Hadügyi Népbiztosság Erődítési csoport Műszaki Vezetőség [82]. Erődítési Műszaki Vezetőség Fúró és Robbantó osztag [83]. Ennek a csoportnak, illetve alárendelt szerveinek szerte ágazó szervezetére enged utalni a következő pecsét: A Hadügyi Népbiztosság Erődítési Igazgatósága XIV. szakaszának Élelmezőhivatala. [84].

Végül van még egy olyan osztálynak is pecsétje amely nem szerepel a kimutatásban, de amelyről azt sem tudtam még megállapítani, melyik főcsoporthoz, csoporthoz tartozott. Pecsétjének szövege: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Katonai fürdőügyi osztály [85].

Egyéb központi szervek

Központi segédhivatalok. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Segédhivatalainak vezetője [86].

Házi pénztár. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Házipénztára [87].

Házi nyomda. Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG HÁZINYOMDA [88].

Házi autózem. Pecsétje: A hadügyi Népbiztosság I. számú Automobiljavító Műhelye Üzemi Munkástanács [89].

Szántó népbiztos parancsóri irodája. Pecsétjei: HADÜGYI NÉPBIZTOS PARANCSÓRE [90] és HADÜGYI NÉPBIZTOS HELYETTES PARANCSÓRE [91].

Katonai különítmény parancsnoksága. Pecsétjei: Magyarországi Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosság Katonai különítmény Parancsnokság [92] és Magyarországi Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosságának katonai különítménye Gazdasági Hivatal [93].

Hadtörténelmi levéltár és múzeum. A Hadügyi Népbiztosság 9727/el. n. 7. sz. rendeletével hozta létre.¹⁹ Pecsétje: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG Hadtörténelmi levéltár és múzeum [94].

Hadiszállításokat ellenőrző szakértők. Pecsétje: Magyar Hadügyi Népbiztosság Hadiszállításokat ellenőrző szakértők [95].

Ruhajavító üzem. Pecsétje: MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG RUHAJAVÍTÓ ÜZEM TECHNOLÓGIAI HADÜGYI MEGBÍZOTT [96].

¹⁹ Az eredeti rendelet nem található, de egy végrehajtási intézkedés alapján ismerteti *Kun József*: A Magyar Tanácsköztársaság Történetének forrásai a Hadtörténelmi Levéltárban. Levéltári Közlemények, 1959. külön szám 169. o.

Beszerezési Központ. Pecsétjei: HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG BESZERZÉSI KÖZPONTJA, címerrel [97] és anélkül [98]. Magyar Hadügyi Népbiztosság Beszerzési Központja [99]. Továbbá a 12. és 31-es árukiosztóhelyek pecsétjei. Szövegük: Hadügyi Népbiztosság 12. sz. Árukiosztály hely. [100] és [101].

A hadügyi Népbiztosság irányítása alá tartozó szervek

Póttettek. A népbiztosság és hadsereg-főparancsnokság hatáskörének szétválasztásáról szóló rendelet szerint továbbra is a Hadügyi Népbiztosságnak voltak alárendelve a dandárpóttettek. Ennek megfelelően itt mutatom be ezek pecsétjeit. Az alacsonyabb alakulatok póttestei és pótegységei az én értelmezésem szerint — és azt hiszem a tapasztalatok szerint is — nem a népbiztossághoz, hanem a megfelelő egységekhez tartoztak, ezért pecsétjeiket is ott mutatom be. Egyetlen olyan pecsét került eddig elő, amely a dandárnál magasabb egység pótkeretére vonatkozik, ezt is itt ismertetem: 4. vörös hadosztály Géppuskás pótkeretzászlóalj parancsnokság [102]. A dandárpóttettek pecsétjei: 1. VÖRÖS DANDÁR PÓTTEST PARANCSNOKSÁG [103] és 1. VÖRÖS DANDÁR CSOPORT PÓTTEST POLITIKAI MEGBÍZOTT [104]; 10. vörös dandár pótzászlóalj Miskolcz gazdasági hivatala [105]; 17. vörös dandár pótttest parancsnokság [106]; 29. VÖRÖS DANDÁR PÓTTEST CSOPORT Parancsnokság [107]; 29. VÖRÖS DANDÁRPÓTTEST POLITIKAI MEGBÍZOTTJA [108]; 29. VÖRÖS DANDÁR PÓTTEST GAZDASÁGI HIVATALA [109]; 29. Vörös dandárpótttest orvosfőnöke [110]; 29. Vörös dandár pótttest gyalog pótalosztály [111]; 29. VÖRÖS DANDÁRPÓTTEST GYALOG PÓTALOSZTÁLY Parancsnokság [112]; 29. VÖRÖS DANDÁR PÓTKERET IRÁNYÍTÓ ÉS GYENGÉLKEDŐ OSZTAG Parancsnoksága [113]; 30. VÖRÖS DANDÁR PÓTTEST PARANCSNOKSÁGA [114]; 30. VÖRÖS DANDÁR PÓTTEST gazdasági hivatala [115]; 30. sz. dandár pótttest tüzérpótalosztály gazdasági hivatala [116]; Budapesti 32-ik vörös dandár pótttest orvosfőnöke [117]; 32. vörös dandárpótttest csoportparancsnokság nyomozó osztaga „JAURES” KÜLÖNÍTMÉNY (kétféle változatban) [118] és [119]; MAGYAR 34. VÖRÖS DANDÁR PÓTTEST [120]; 38. VÖRÖS DANDÁR PÓTTEST GAZDASÁGI HIVATALA (kétféle változatban) [121] és [122]; Somogy-baranyai vörös 44. dandár pótttest csoport-parancsnokság Kaposvár [123]; és ugyanez, más alakban, a székhely megnevezése nélkül [124]; 69. vörös dandár pótttest csoportparancsnokság [125]; Arad-békési 101. vörös dandár pótttest csoport PARANCSNOKSÁG [126]; VÖRÖS HADSEREG TENGERÉSZ DANDÁR Pótkeret parancsnokság [127] és VÖRÖS HADSEREG TENGERÉSZ DANDÁRA PÓTTEST PARANCSNOKSÁG [128]; M.É.M.O.SZ. dandár pótzászlóalj parancsnokság [129].

Itt mutatom be — gondolom ide tartozik — a nemzetközi vörös ezredek szervező irodáját és pótzászlóalját. Pecsétjeik: NEMZETKÖZI VÖRÖS EZREDEK SZERVEZŐ IRODÁJA Politikai agitáció vezetője [130]; NEMZETKÖZI VÖRÖS PÓTZÁSZLÓALJ Parancsnokság [131]; NEMZETKÖZI VÖRÖS PÓTZÁSZLÓALJ Hadügyi megbízottja [132]; NEMZETKÖZI VÖRÖS PÓTZÁSZLÓALJ Toborzó iroda Politikai megbízottja [133].

Forradalmi katonai törvényszékek. A Forradalmi Kormányzótanács LIII. sz. rendeletével, április 12-én előírta forradalmi katonai törvényszékek felállítását, CXV. számú, június 10-i rendeletével pedig országos forradalmi katonai törvényszék felállítására adott utasítást. A katonai forradalmi törvényszékek általában a magasabbegységeknél jöttek létre és azok parancsnokságának irányítása alá tartoztak. Itt most csak azokat a forradalmi törvényszékeket mutatom be, amelyek — legalábbis elnevezésük szerint —

nem egyes csapategységekhez tartoztak, hanem területi jellegűek voltak és ezért feltehetően közvetlenül a Hadügyi Népbiztosság irányítása alá tartoztak. Ezek pecsétjei: **FORRADALMI KATONAI TÖRVÉNYSZÉK** Budapest II. Margit-körút 85 [134] és ugyanaz a szöveg, díszes változatban [135]. **KATONAI FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉK** Csongrád [136]; Győri Katonai Forradalmi Törvényszék **VÁDBIZTOS** [137]; **FORRADALMI KATONAI TÖRVÉNYSZÉK SZÉKESFEHÉRVÁR** [138].

Kerületi parancsnokságok. **BUDAPESTI MAGYAR KATONAI KERÜLETI PARANCSNOKSÁG HADÜGYI MEGBÍZOTT** [139]; Haubrich hadügyi népbiztos, Budapest katonai főparancsnok parancsára [140]; Budapesti katonai kerületi parancsnokság Vörös Hadiszámosztály Budapest, VIII. József utca 48 [141]; Budapesti katonai kerületi parancsnokság Vörös Hadiszámosztály [142]; A Vörös hadiszámosztály vezetője [143] és egy érdekes pecsét: Katonai Kerületi Parancsnokság Sport Clubja 1919 Budapest [144].

Győri katonai kerületi parancsnokság politikai megbízottja [145] és **GYŐRI KATONAI KERÜLET HADÜGYI** politikai megbízottja [146]. Kassai Katonai Kerületi Parancsnokság **POLITIKAI MEGBÍZOTT** [147]. A Pozsonyi katonai kerület politikai megbízottja **GYŐR** [148].

Állomásparancsnokságok. Pápai katonai állomásparancsnokság politikai megbízott [149] és ugyanez, de „politikai” tintával áthúzva és föléírva: „hadügyi” [150]. Állomásparancsnokság Párkányáná [151]. Fentiekben kívül állomásparancsnokságok működtek még a következő helyeken: Alsónémedi, Cegléd, Gödöllő, Jászberény, Királyhida, Kisvárdá, Nagykanizsa, Salgótarján, Sopron, Szatmárnémeti, Szeged, Szekszárd és Veszprém.

Városparancsnokok. **BUDAPEST VÁROSPARANCSNOKA** [152]. Itt mutatok be egy pecsétet, amely feltehetően még március 21-e előtt készült, de már a proletárdiktatúra idején használták, míg a katonatanácsok fel nem oszlottak: **BUDAPEST HELYŐRSÉGÉNEK KATONATANÁCSA** [153]; Czegléd város városparancsnoksága **CZEGLÉD** [154]; **VÁROSPARANCSNOK ESZTERGOM** 1919 [155]; **KECSKEMÉT VÁROS PARANCSNOKÁNAK PECSÉTJE** [156].

Anyagraktárak. Feltevésem szerint a népbiztossághoz és azon belül a III. Főcsoporthoz, annak irányítása alá tartoztak a különböző katonai anyagraktárak. Mivel azonban ezek pontos helyét megadni nem tudom, itt és együtt mutatom be eddig összegyűjtött pecsétjeiket.

Fegyver és tüzszertárak. **KÖZPONTI FEGYVER ÉS TÜZSZERTÁR MUNKÁSTANÁCSA** Budapest IX. Timót-utca 6 [157]. Magyar Központi Fegyvertár Munkástanácsából: [158]; **KÖZPONTI FEGYVERTÁR MARX LAKTANYA MUNKÁSTANÁCSA** [159]; **KÖZPONTI TÜZSZERTÁR MUNKÁSTANÁCSA** [160]; **TÜZSZERTÁR POLITIKAI MEGBÍZOTT** [161]; M. I. **VONATSZERTÁR PARANCSNOKSÁGA** (az I. után egy rész kivágva, valószínűleg: királyi, a pecséten korona nélküli címer is van [162]; M. 1. sz. vörös vonatszertár **PARANCSNOKSÁGA** („1. sz. vörös” a kivágott részbe utólag, írógéppel lett beírva) [163]; I. sz. Vonatszertár Munkástanács Újpest [164].

Élelmezési raktárak. A Budapesti 1. számú Katonai Élelmezési Raktár Direktóriuma (két formában) [165] és [166]; Budapesti 1. sz. Katonai élelmezési raktár Munkás ellenőrző tanácsa [167] és Ellenőrző munkás tanácsa [168]; Parancsnok és termelési biztos (a Budapesti 1. sz. élelmezési raktárnál) [169]; Katonai tartalék élelmezési raktár intéző bizottsága Debrecen [170].

Ruharaktár. Egyetlen ilyen intézmény pecsétje ismeretes: **KATONAI RUHARAKTÁR BIZALMI TESTÜLETÉNEK** Direktóriuma (az utolsó szó egy ismeretlen, kivágott szó helyébe, tintával beírva) [171].

Laktanyák. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor azonnal megváltoztatták a budapesti laktanyák neveit. A királyok és főurak nevei helyett a nemzetközi munkásmozgalom és a magyar nép forradalmi harcai vezetőinek neveit vették fel a laktanyák. 1. Bebel (IV. Károly gyalogsági); 2. Dózsa György (Ferenc József lovassági); 3. Engels (Vilmos tüzér); 4. Frankel Leó (Andrássy tüzér); 5. Jaures (Nádasy lovassági); 6. Lassalle (Hadik lovassági); 7. Lenin (József főherceg lovassági); 8. Liebknecht (I. Ferdinánd gyalogsági); 9. Luxemburg Róza (Pálffy tüzér); 10. Martinovics (Mária Terézia gyalogsági); 11. Marx (Ferenc József gyalogsági); 12. Mehring (Laudon lovassági); 13. Petófi (Radetzky utász); 14. Táncsics (Városparancsnokság); 15. Trockij (Albrecht főherceg lovassági). Néhány laktanya, így a Citadella, Károly főherceg, Malátagyári, Óbudai tengerész, Régi zálogházi, Szapáry, Szekerész — nem kaptak új nevet. Az új nevű laktanyák közül a következők pecsétjei ismeretesek: DÓZSA GYÖRGY LAKTANYA Személygyűjtő állomás parancsnokság [172]; Martinovics Laktanya Parancsnoksága [173]; MARX LAKTANYA Pannasz íródája [174]; TÁNCSICS LAKTANYA műszaki gondnoksága [175]; TROCKIJ LAKTANYA Parancsnokság — kétféle változatban — [176] és [177]; valamint egy érdekes szövegű pecsét: Trockij laktanya Kustán Imre laktanyaparság és gondnokság hadügyi megbízottja [178].

Egészségügyi intézmények. BUDAPESTI VÖRÖS EGÉSZSÉGÜGYI PÓTOSZTAG [179]; CSONGRÁDI VÖRÖS KISEGÍTŐ KÓRHÁZ [180]; Magyar vörös helyőrségi kórház KASSA [181].

Toborzó bizottságok. A Vörös Hadsereg Toborzó Bizottsága CZEGLÉD [182]; VÖRÖS HADSEREG III. sz. ESZTERGOMI TOBORZÓ BIZOTTSÁGA [183]; TOBORZÓ BIZOTTSÁG KALOCSA [184].

Újonckiképzés. Egyetlen ilyen típusú pecsét került eddig elő, ennek szövege: Újonckiképző csoport politikai megbízottja (Örkény [185].

III. VÖRÖS HADSEREG

Hadsereg-főparancsnokság

A Hadügyi Népbiztosság 423/34. hdn/el. 5. sz. rendeletével április 23-án létrehozta a Keleti Hadsereg Parancsnokságot. Ez ugyan még a népbiztosság irányítása alatt működő szerv volt, de közvetlen elődje a Hadsereg-főparancsnokságnak és ezért itt mutatom be. Egyetlen pecsétje ismeretes: KELETI HADSEREG PARANCSNOKSÁG [1].

Május 6-án a fentebb már idézett rendelettel létrejött a Hadsereg-főparancsnokság, mint a népbiztossággal mellérendeltségi viszonyban levő szerv. Pecsétjeire jellemző, hogy hol parancsnokságnak, hol főparancsnokságnak nevezi magát. Első pecsétjeit valószínűleg a Keleti Hadsereg Parancsnokság pecsétjeiből alakították át, az első szó kivágásával. Ezek: HADSEREG PARANCSNOKSÁG VEZÉRKARI FŐNÖKE [2] és HADSEREG VEZÉRKARI FŐNÖKE [3]. További pecsétjei: HADSEREG PARANCSNOKSÁG [4] és Hadsereg Főparancsnokság [5] (Landler Jenő aláírásával).

A hadsereg-főparancsnokság szervezeti felépítésére vonatkozólag két ki-mutatással rendelkezünk. Az első május 12-én így szól:

A HADSEREGPARANCSNOKSÁG TAGOZÁSA

Hadsereg-főparancsnok: *Böhm Vilmos.*

Vezérkari főnök: *Stromfeld Aurél.*

I. HADMŰVELETI CSOPORT

1. Nyilvántartás, hadrend, katonai parancsadó.
2. Tüzérségi ügykör.
3. Műszaki ügykör.
4. Légügy.
5. Vasútügy.
6. Hír. Összeköttetések.
7. Vörös őrség ügyei.

II. ANYAGI CSOPORT

1. Szervezési ügyek.
2. Vonatügy.
3. Autóügy.
4. Műszaki anyagügy.
5. Egészségügy.
6. Hadbiztosság.
7. Tábori posta.

III. SZEMÉLYI ÉS SAJTÓ OSZTÁLY

1. Parancsnoki személyes ügyek.
2. Sajtó osztály.
3. Igazságügyi előadó.

IV. PARANCSNOKSÁG BELSŐ ÜGYEI

1. Irodaigazgatóság.
2. Térparancsnokság.
3. Gazdasági hivatal.
4. Élelmező tisz²⁰.

Egy hónappal később a főparancsnokságot jelentős mértékben átszervezték, új osztályok keletkeztek, egyes régiék megszűntek és a hírszerzés külön csoporttá alakult. Ezzel szemben az addigi III. és IV. csoportot összevonták. Ez az új — talán végleges — szervezeti felépítés így nézett ki:

HADSEREGPARANCSNOKSÁG

Hadseregparancsnok: *Böhm Vilmos*.
Vezérkari főnök: *Stromfeld Aurél*.

I. HADMŰVELETI CSOPORT

1. Hadműveleti ügyek.
2. Tüzérség.
3. Különleges fegyvernemek.
4. Szervezés és hadrend.
5. Műszaki ügyek.

²⁰ HL. MTK. VHP. Hadrendek 1919. május 12 — 70/1 lt-i jelzet.

6. Összeköttetés.
7. Vasúti ügyek.
8. Tábori rendészeti ügyek.

II. HÍRSZERZŐ CSOPORT

(külön intézkedés szerint)

III. ANYAGI CSOPORT

1. Hadtápügyek.
2. Egészségügyi ügyek.
3. Hadbiztosság.
4. Autóügyek.
5. Vonat- és lóügyek.
6. Vasútépítési ügyek.
7. Állategészségügyek.
8. Műszaki anyagügyek.
9. Tábori postaügyek.

IV. SZEMÉLYI, SAJTÓ STB. PARANCSNOKSÁG BELSŐ ÜGYEI

1. Személyügyek.
2. Igazságügyek.
3. Sajtóügyek.
4. Művelődési és ismeretterjesztő ügyek.
5. Irodaigazgatóság.
6. Gazdasági hivatal.
7. Élelmezés.
8. Térparancsnokság.
9. Tábori posta 70.²¹

A továbbiakban a Hadsereg-főparancsnokság szervezetét és pecsétjeit e kimutatás szerinti felépítésben mutatom be.

I. Hadműveleti csoport

1. *Hadműveleti ügyek.* A főparancsnokság létrejöttével a népbiztosság 5. — hadműveleti — osztálya ide került át. Pecsétje: Hadügyi Népbiztosság 5. oszt. [6]. Később az osztály saját pecsétje: HADSEREG PARANCSNOKSÁG HADMŰVELETI OSZTÁLY [7].

2. *Tüzérség.* Az osztály pecsétje: HADSEREG PARANCSNOKSÁG TŰZÉRSÉGI OSZTÁLY (kétféle alakban) [8] és [9].

Feltételezhetően ide tartozott az alábbi két pecsétet használó szerv: HADSEREGFŐPARANCSNOKSÁG Tüzérségi felszerelő állomásainak parancsnoksága [10] és Hadsereg főparancsnokság Tüzér felszerelő állomása [11].

A 3. és 4. osztálynak eddig nem ismeretesek a pecsétjei.

5. *Műszaki ügyek.* Pecsétje: HADSEREG FŐPARANCSNOKSÁG MŰSZAKI OSZTÁLY [12]. Feltehetően ide tartozott: Az összes műszaki csapatok hadügyi megbízottja [13].

A 6. osztály pecsétje nem ismeretes.

²¹ HL. MTK. VHP. Hadrendek 1919. május 16 — 70/1 lt-i jelzet.

7. *Vasúti ügyek.* Pecsétje: HADSEREGPARANCSNOKSÁG VASÚTI ÜGYOSZTÁLY [14].

8. *Tábori rendészeti ügyek.* Pecsétje: HADSEREGPARANCSNOKSÁG TÁBORI RENDÉSZETI OSZTÁLY [15].

II. Hírszerző csoport

Mint mondtam, szervezeti beosztása ismeretlen, pecsétjei nem maradtak fenn. Van azonban egy pecsét, amelynek szövege: HADSEREGPARANCSNOKSÁG II. osztály [16]. Mivel a hadsereg-főparancsnokság összes többi szervezeti egységeinek fennmaradt pecsétjei feltüntetik az egység nevét, feltételezem, hogy ez a II. csoport pecsétje volt.

III. Anyagi csoport

A csoport pecsétje: HADSEREG PARANCSNOKSÁG ANYAGI CSOPORT [17].

1. *Hadtápügyek.* Pecsétje ismeretlen, de van egy pecsét, amelynek tulajdonosa valószínűleg ide tartozott: Hadseregparancsnokság Anyagfelkutató és Elosztó Parancsnokság Hatvan [18].

2. *Egészségügyi ügyek.* Az osztálynak nincs ismert pecsétje, de nyilván ennek vezetője volt az orvosfőnök, akinek két pecsétje: Hadsereg Parancsnokság Orvosfőnöke (elején egy szó, valószínűleg „Keleti”, kivágva) [19] és HADSEREGORVOSFŐNÖK [20].

3. *Hadbiztosság.* Ugyancsak az elején kivágott szóval, pecsétjének szövege: HADSEREG hadbiztossága [21].

4. *Autóügyek.* Két pecsétje közül az első, ugyancsak kivágással: HADSEREGPARANCSNOKSÁG Autóügyi előadó [22]; a másik HADSEREGPARANCSNOKSÁG Autóügyi Diktatúra [23].

Az 5. osztálynak nincs ismert pecsétje, de feltehetően ide tartozott: A Vörös Hadsereg Szállítási különítmény Parancsnoksága [24].

6. *Vasútépítési ügyek.* Pecsétje: HADSEREGPARANCSNOKSÁG VASÚTÉPÍTÉSI OSZTÁLY [25].

A 7. és 8. osztálynak nincs ismert pecsétje.

9. *Tábori postaügyek.* Pecsétje (két alakban): A tábori posták központi vezetősége [26] és [27]. Feltételezem, hogy ehhez az osztályhoz tartozott a távíró katonai irányítása is. Ennek pecsétjei: Hadsereg Parancsnokság Távíró Főnök [28] és Magyar Katonai távíró csoport politikai megbízottja [29].

IV. Személyi, sajtó stb. parancsnokság belső ügyei

Az 1., 3., 4., 6. és a 9. osztálynak nincs ismert pecsétje.

2. *Igazságügyek.* Szintén nincs ismert pecsétje, de ide tartozott: HADSEREGPARANCSNOKSÁG KATONAI FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉK [30].

5. *Irodaigazgatóság.* Pecsétje: HADSEREGPARANCSNOKSÁG IRODAIGAZGATÓSÁGA [31].

7. *Élelmezés.* Pecsétje: HADSEREG FŐPARANCSNOKSÁG Élelmezője [32]. Nyilván ezen osztályhoz tartozott: HADSEREGFŐPARANCSNOKSÁG Élelmezési-anyag-gyűjtő és ellenőrző Bizottság [33].

8. *Térparancsnokság.* Pecsétje: HADSEREGPARANCSNOKSÁG Térparancsnokság [34]. Feltehetően ide tartozott: Hadsereg főparancsnokság Karhatalmi zászlóalj gazdasági hivatala [35].

Azt hiszem, a főparancsnokság szervezetébe tartozott a parancsnokképzés, de egyelőre ismeretlen, hogy melyik osztály keretében. A tanfolyam pecsétje: Magyar Vörös Hadsereg parancsnokképző tanfolyam. [36].

Csapattestek

A Vörös Hadsereg csapattesteiről kétféle összefoglaló hadrend készült. Az egyik, amelyik a csapatok hadrendjét alárendeltségüknek megfelelően, tehát a hadtestek sorrendjében és azokon belül a hadosztályok, dandárok rendjében mutatja be. A másik, amelyik a törzseket és a különböző fegyvermekhez tartozó csapattesteket, hadrendi alárendeltségüktől függetlenül, hadrendi számuk sorrendjében sorolja fel. Az elsőre vonatkozó hadrend:

Áttekintés a parancsnokságok és csapatok elhelyezéséről június 20-án

- I. Hadtest.* 7. hadosztály 29. dandár 1. ezred I—III. zászlóalj. 4. B. ezred I—III. zászlóalj, Tengerész ezred I—III. zászlóalj.
(2. hadosztályból visszamaradt) IV. határvédő kerület: I. Tábori rendészeti vörösőr ezred, 51. vörösőr zászlóalj, 52. vörösőr zászlóalj, I/15., I/68. és III/68. zászlóalj.
- II. Hadtest.* 18. dandár, 20. dandár, I—III. határvédő kerület. 7. huszár-ezred, V. Tábori rendészeti vörösőr osztag.
- III. Hadtest.* 1. hadosztály, 31. dandár, 8. munkás ezred, 9. munkás ezred; 32. dandár, 32. ezred, 7. munkás ezred. 6. hadosztály, 46. dandár, 46. ezred, 31 ezred; 101. dandár, 33. ezred, 101. ezred, VI. roham zászlóalj; 2. dandár, 21. ezred, 11. ezred; 3. dandár, 23. ezred, 24. ezred; 10. dandár 10. ezred, Székely munkás zászlóalj, III/39., II/39. zászlóalj, III. Tábori rendészeti vörösőr osztag.
- IV. Hadtest.* 9. vasas hadosztály, 4. vasas dandár, 40. és 41. vasas ezred; 5. vasas dandár, 42. és 43. vasas ezred.
Vörösőr hadosztály, rendészeti dandár, karhatalmi dandár.
Hídő hadosztály, 151., 152., 153. vasas dandár.
- V. Hadtest.* 3. hadosztály, 1. dandár, 3., 16., 53., ezred, II/11. és III/11. zászlóalj, IV. és V. vadász zászlóalj. 4. hadosztály, 69. dandár, 2., 6., 14., 22. ezred. 8. hadosztály, 44. dandár, 17., 18., 20., 44. ezred. Koffler dandár, Bandl, Rudnai és II/26. nemzetközi zászlóalj. 2. hadosztály, 30 dandár; 38. dandár, 38. és 30. ezred, II/15. III/15., II/68. és Lakos zászlóalj.
5. hadosztály, 17. dandár, 13. ezred, III. vadász zászlóalj; 65. dandár, 19. és 5. ezred; 39. dandár, 39. ezred; 80. dandár, 26. és 27. nemzetközi ezred, délszláv, I/11. és Práger zászlóalj.²²

²² HL.MTK.VHP. Hadrendek 1919. június 20 619/55. hdm.-szám 68/3 lt-i jelzet.

A másik hadrend:

Kimutatás a Hadügyi Népbiztossághoz tartozó számadó testekről

I. Törzsek

Hadseregparancsnokság

I—V. hadtestparancsnokság, gazdasági hivatal,
Hadtáppénztárak: Hatvan, Cegléd, Székesfehérvár, Miskolc,
1—8. hadosztály törzs, gazdasági hivatal,
9. vasas hadosztály törzse, gazdasági hivatal,
1., 2., 3., 10., 17., 18., 19., 20., 29., 30., 31., 32., 39., 40., vörös dandártörzs,
kiképző csoport, gazdasági hivatal 46., 65., 69., 80., 101. gyalog dandártörzs,
gazdasági hivatal.

II. Gyalogság

1. budapesti nemzetközi vörös gyalogezred,
2. — 27., 30., — 33., 38., 39., 46. gyalogezred (ebből: 4. bihari, 15. bácskai,
16. felvidéki, 17. fejér-tolnai, 21. székely, 26. és 27. nemzetközi, 44. somogy-
baranyai.) I/47. gyalogzászlóalj, 27. gyalogezred Lakos-zászlóalj, 51. gyalog-
zászlóalj, 53. vörös vadász gyalogezred, 68. és 101. gyalogezred, Tengerész-
ezred; I. munkás salgótarjáni acélgyár, II. munkás délszláv nemzetközi. IV.
munkás Pálmay-csoport és V. munkás vadász zászlóalj; 1. és 2. vasas
ezred, I/3. vasas zászlóalj; V/44. somogy-baranyai gyalogzászlóalj; 6. roham-
zászlóalj, tiszamenti huszárok; II. és tengerész rohamszázad; II. rohamzászló-
alj a 6. hadosztálynál; I. székely zászlóalj, bácskai vörös ezred jánoshalmi
különítmény és IV. zászlóalj; kaposvári munkás zászlóalj; XIII. vadász
zászlóalj; 201—205. félzászlóalj a hídfőhadosztálynál; IV. és V. vadász
zászlóalj a 3. hadosztálynál; Barlai, Rudnai és Prager zászlóalj a 8. had-
osztálynál.

III. Határvéd és tábori rendészet

I. sz. határvéd kerületi parancsnokság, V—VII. zászlóalj,
II. sz. határvéd kerületi parancsnokság, VIII—XI. és balkánzászlóalj,
III. sz. határvéd kerületi parancsnokság, XII—XVI. zászlóalj,
IV./II. határvédő vörösőr zászlóalj; IV. és V. tábori rendészeti vörösőr
osztág; hatvani vörösőr század; rendészeti vörösőr zászlóalj; III. hadtest
tábori közrendészeti osztág; 1. tábori vörösőr ezred I. és II. osztág.
Határvéd kerületi parancsnokság Zalaegerszeg,
Határvéd kerületi parancsnokság Kaposvár,
51. és 52. vörösőr zászlóalj; 7. hadosztály tábori rendészeti vörösőr
ezred; 8/2., 9/2., 12/2. és 16/2. vörösőr tábori rendészeti század.

IV. Lovasság

1—7. huszár osztály; 7. huszár ezred II. osztály; kislalföldi 29. huszár
osztály; jásznagykún 68. huszár osztály.

V. Tüzérség

1., 10., 17., 18., 19., 29., 30., 32., 38. vörös táborig tüzérezred; I/44. vörös tüzérosztály; 68., 69., 101. vörös tüzérezred; somogy-baranyai 44. vörös tüzérezred; 1. vasas tüzérezred.

VI. Műszaki csapatok

1. és 12. félárkász század; 2., 4., 5., 6., 8., 9., 10., 11., 18. és 38. árkaszs század; 1. műszaki ezred; I/29., II/29., 32. és 69. műszaki zászlóalj; 1. és 2. számú rakodó század; 1—6. hadihídkészlet-vonat, 1—3. számú robbantó osztag; 1—8. hadosztály távíró század.

VII. Repülőszázadok

1—8. repülő- és 9. vízi repülőszázad.

VIII. Páncélvonat alakulatok

(Felosztás még nem ismeretes.)

IX. Vasúti ezred

I., III., IV. félzászlóalj; II. és V. zászlóalj.²³

A két hadrend összehasonlításából kiderül, hogy egyrészt az utóbbi sokkal részletesebb, alaposabb. Míg az első csaknem kizárólag a gyalogságra korlátozódik, addig az utóbbi az összes fegyvernemeket átfogja. Másrészt az első június 20-án, a második július 24-én kelt, tehát sokkal — több mint egy hónappal — későbbi állapotot rögzít. A két hadrend közötti szerkezeti különbség miatt is — véleményem szerint — a második az elfogadhatóbb a számunkra. Az első ugyanis pillanatnyi, esetleges állapotot mutat, ezért szükségszerűen hiányos, pontatlan, míg a második jellegénél fogva az egész hadsereg teljes állományát igyekszik átfogni. Persze, a háború sajátos viszonyai között ez sem lehet teljes. Látni fogjuk, hogy egész sor olyan alakulatról van adatunk, amelyek e kimutatásban sem szerepelnek. Lehet, hogy ezek egyrésze már július 24-e előtt megszűnt, feloszlott, vagy beolvadt egy másik egységbe, de biztosan vannak közöttük olyanok is, amelyek a háborús viszonyok miatt maradtak ki a hadrendből. A továbbiakban tehát ezt a második hadrendet veszem alapul, ennek felsorolási rendjében mutatom be az egyes csapatok és más katonai alakulatok pecsétjeit, a megfelelő helyeken ismertetve azokat is, amelyek a hadrendben nem szerepelnek.

ЛАСЛО ПЕТИ:

ВОЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ И ПЕЧАТИ ВЕНГЕРСКОЙ СОВЕТСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Резюме

Исследования истории Венгерской Советской Республики до сих пор мало внимания уделяли вопросам организации. Опыт доказывает, что авторы каснулись лишь самых общих проблем военной организации пролетарского государства. Всё это относится и

²³ P.I. Arch. — Népgazdasági Tanács. Vegyes iratok. Eredeti kézírás, pecsét. 1919. július 24.

к тем военно-историческим работам, которые до настоящего времени вышли в свет. Автор данной статьи ставит себе задачу на основе конкретных данных и печатей советской республики — открытых и собранных им — систематизировать всё то, что стало известным о военной организации Венгерской Советской Республики. Несомненно, что эта картина всё ещё не полна, но она является основой дальнейшего развития. Публикация уже известных данных и отметка пробелов помогает в дальнейшей исследовательской работе, в более основательном изучении организации военных учреждений Венгерской Советской Республики.

В первой части статьи автор представляет организацию военного дела в Венгерской Советской Республике, которая являлась в основном новой по сравнению со старой системой организации. Он знакомит читателя с новым порядком управления созданного командованием армии, по которому Наркомвоен и Главнокомандование должны действовать в координированном порядке.

Во второй части автор знакомит нас со значением военных печатей новейшей истории и времени Венгерской Советской Республики. Он доказывает, что во многих случаях, когда имеющиеся данные не достаточны для правильного представления порядка организации, тогда печати дополняют пробелы в знаниях.

Во второй главе автор показывает организацию Наркомвоена в своём развитии и в изменениях. Вслед за этим он демонстрирует печати Наркомвоена и подчинённых ему органов.

В третьей главе на основе обнаруженных списков и боевых порядков автор показывает порядок организации Главнокомандования, изменения в нём, а также печати данной организации. Автор представляет порядок организации соединений, корпусов и других, подчинённых главнокомандованию, военных частей, — группируя их по родам войск. Автор показывает изменения в порядке организации и все найденные до сих пор печати.

Во второй главе опубликовано 200, а в третьей главе почти 500 печатей. В этом числе почти полностью представлены печати всех военных учреждений и войсковых частей Венгерской Советской Республики. Автор пишет и о таких органах, о которых до этого мало знали или совершенно не имели данных. С представлением множества печатей автор стремился дать исходный материал разным родам войск и учреждениям для изучения своих революционных традиций и достойного сохранения памяти предков 1919 года, в связи с празднованием 50 годовщины.

LÁSZLÓ RÉTI:

DIE KRIEGSORGANISATION UND DIE MILITÄRISCHEN STEMPEL DER UNGARISCHEN RÄTEREPUBLIK

Resümee

Die Forschungen über die Geschichte der Räterepublik befassten sich nur mangelhaft mit Organisationsfragen. Aus den Erfahrungen lässt sich die Lehre ziehen, dass die Autoren die Organisation der Armee nur ganz allgemein behandelten. Diese Feststellung bezieht sich auch auf die bisher erschienenen kriegsgeschichtlichen Werke. Der Autor dieser Abhandlung stellte als Ziel vor sich, dass auf Grund der erschlossenen konkreten Daten und mit der Hilfe aus der Zeit der Räterepublik gesammelten Stempel, alles zu systematisieren, was über die militärischen Organisation der ungarischen Räterepublik zu ergründen möglich war. Natürlich ist das Bild teilweise noch mangelhaft, doch dieses System kann zur Weiterarbeit eines Vorwärtshreitens dienen. Die Vorlage der bekannten Daten und die Bestimmung der weissen Flecke gibt uns zur weiteren gründlichen Aufklärung über die organisatorische Aufbau der militärischen Einheiten der ungarischen Räterepublik eine grosse Hilfe.

Der Autor zeigt uns im ersten Abschnitt seiner Abhandlung die Entwicklung der Organisation des Heeres der ungarischen Räterepublik. Er zeigt auf das grundsätzliche Neue hin, entgegen der alten Organisation hin. Er macht uns die neue Rich-

tung mit der Schaffung des Armeeoberkommandos bekannt, wonach das Volkskommissariat für Kriegswesen und das Armeeoberkommando als zwei beigeordnete Organe fungieren.

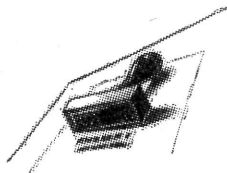
Im zweiten Teil des Abschnittes erklärt er die Bedeutung der heutigen und auch der Stempel der Räterepublik, besonders der militärischen Stempel. Er dokumentiert, wo die zur Verfügung stehende Daten mangelhaft sind und keine Stütze zur Kenntnis der organisatorischen Aufbau des Heerwesens vorhanden sind, dass dort die bekannten Stempel, unsere mangelhaften Kenntnisse ergänzen können

Im zweiten Abschnitt stellt er die organisatorische Aufbau des Volkskommissariates für Kriegswesen in seiner Entwicklung und Änderungen dar. Im weiteren Folge stellt er in organisatorischen Reihenfolge die Stempel des Volkskommissariates und der unterstellten Organe vor.

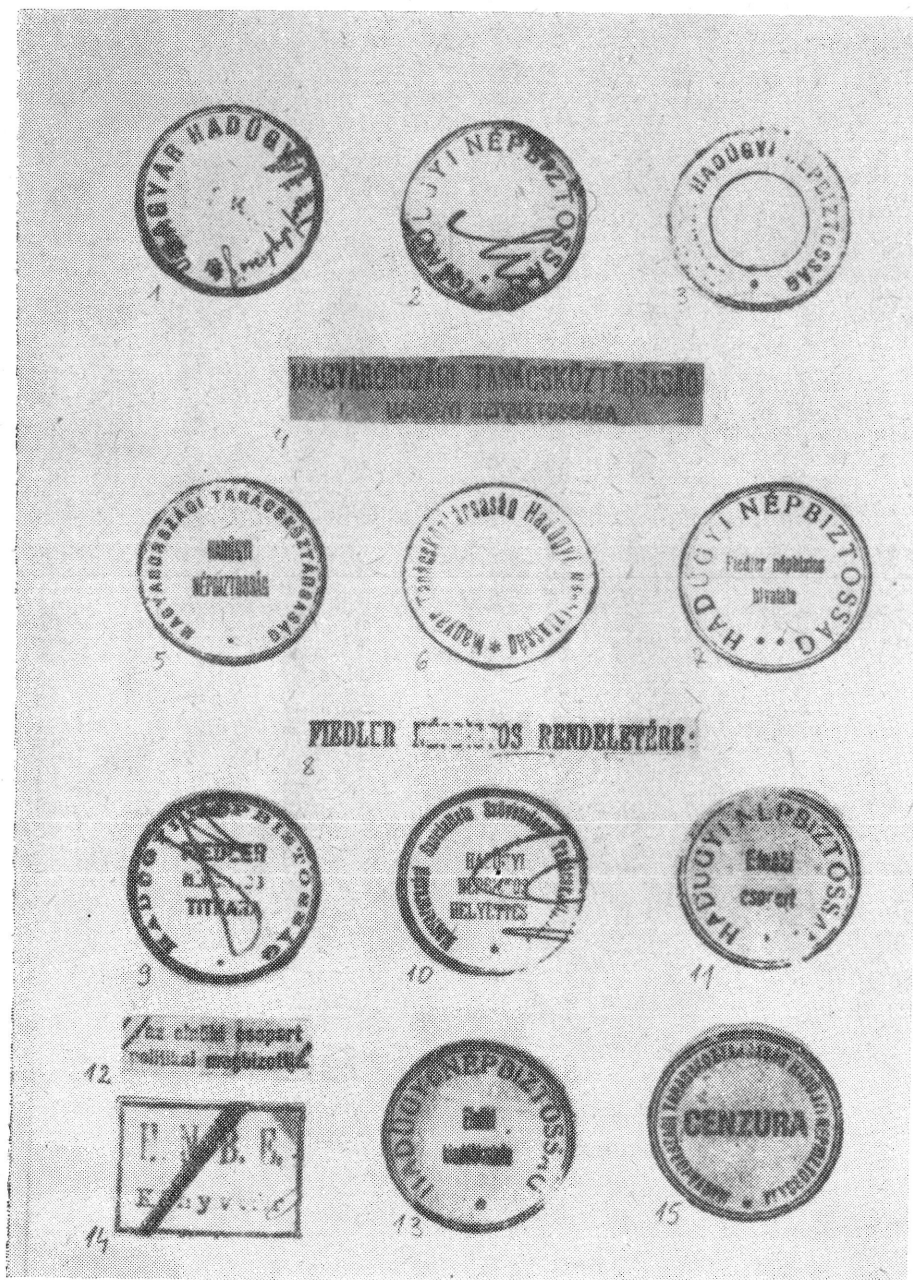
Im dritten Abschnit führt er, auf Grund der Dokumente und der Truppeneinteilungen die organisatorische Einteilung des Armeeoberkommandos, seine Änderungen und Stempel vor. Er erklärt uns, aus den höheren Verbänden ausgehend, gruppiert nach den verschiedenen Waffengattungen, die Organisation, die Änderungen dem Armeeoberkommando unterordneten Truppenkörper und anderen militärischen Einheiten, schliesslich die bisher vorgefundenen Stempel.

Im zweiten Abschnitt besprochene fast 200, im dritten Abschnitt nahezu 500 Stempelabdrücke fassen beinahe alle militärischen Organisationen und Einheiten der ungarischen Räterepublik zusammen. Der Autor erwähnt auch solche Organe, über welche wir bisher fast oder überhaupt keine Daten hatten.

Mit der Aufzählung der mannigfaltigen Stempel versucht die Abhandlung den verschiedenen Waffengattungen und Militäreinheiten Hilfe zu leisten, dass sie die Traditionen ihrer Vorfahren aus 1919 kennenlernen und entsprechend weiterpflegen können.

A HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG PECSÉTJEI*

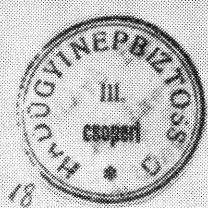
* Az eredeti nagyság 2/3-a.

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

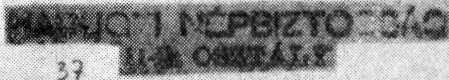
35

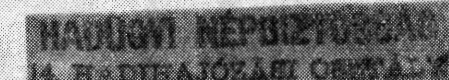
36

38

37

39

40

41

42

43

44

45

46

47

HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG
központi képzési osztály
II. László-ut. 1-3. III. 53.

48

49

50

51

52

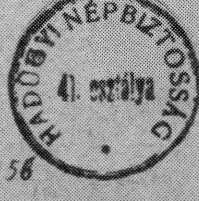
53

54

55

56

57

MAGYAR HADÜGYI NÉPBIZTOSÁG
NYUGDÍJSZÁMFERŐSÉGÉNEK
BIZALMI TESTŐLETE

58

59

60

61

62

63

65

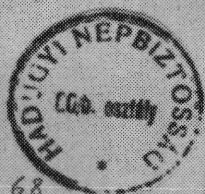
66

64 Magyar Népbiztonsági Szakszervezetek 64. osztály

64

67

68

69

70 A Magyar Népbiztonsági Szakszervezetek 70. osztály

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82 Magyar Hadügyi Népbiztonság Erődtitási Csoportja, Műszaki vezetőség

81

83 Erődtitási Csoport, Műszaki Vezetőség, Föld és Repülési Osztály

83

85 Magyar Hadügyi Népbiztonság, Katonai Várakozási Osztály

85

84 A Hadügyi Népbiztonság Erődtitási Igazgatósága, XIV. katonaszámú Elelmező hivatala

84

86

87

88

85

90

91

87

93

94

95

96

97

98

100

99

101

102

103

104

105

106

107

108 A 29. VÖRÖS DANDÁRPÓTEST POLITIKAI MEGBIZOTTJA

112

109 VÖRÖS DANDÁR PÓTEST GAZDASÁGI HIVATALA

109

110 30. Vörös Dandár Pótest arpaszénke

110

111 29. Vörösdandár pótest gyalg pótalosztály

111

113

114

115

116

117

22. vörös dandárpótkeret csoport parancsnokság
nyomozó osztálya
JAURES* KÜLDÖNYMÉNY

118

119

HASTAB 34. VÖRÖS DANDÁR PÓTKERET

120

3C. vörös dandár pótkeret gazdasági hivatala

121

Somogy-baranyai vörös 44. dandárpótkeret
csoportparancsnokság

123

122

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

140
Haubrich Hadügyi néptitkos,
L. sz. 11-12/15 kerületi parancsnokság

141
Katonai titkos - Vörös Hadiszámvetés Budapest VIII. kerületi parancsnokság, Budapest, L. sz. 48.

143
A Vörös hadiszámvetés/vezetője

139

142

144

145

147
Forradalmi Katonai Néptitkos Parancsnokság
POLITIKAI MEGBÍZOTT

Magyar Központi Fegyvertár
Munkástanácsából:

161

162

164

M. 1. sz. vörös vonatszertár
és PARANCSSZERZŐ

163

165

Budapesti 1. sz. katonai élelmészeti raktár
Munkák előkészítő tanszék

167

168

166

Támaszok és termelési biztos

169

Katonai tartalék élelmészeti raktár
imézó bizottsága
Debrecen.

170

171

172

173

MARY LAKTANYA
parasz irodája.

174

TANCOSSÁG LAKTANYA
175

Trockij laktanya parancsnokság

177

176

178

179

BUDAPESTI VÖRÖS FŐKÖZVETŐSÉG
KÖZVETŐSÉGI KÖZHASZNÁLT

180

Magyar vöröskereszt
KASSA

181

A Vörös Hadsereg Tudományos Intézetének
KÖZVETŐSÉGE

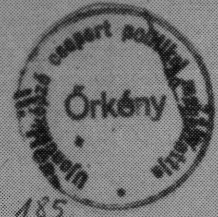
182

183

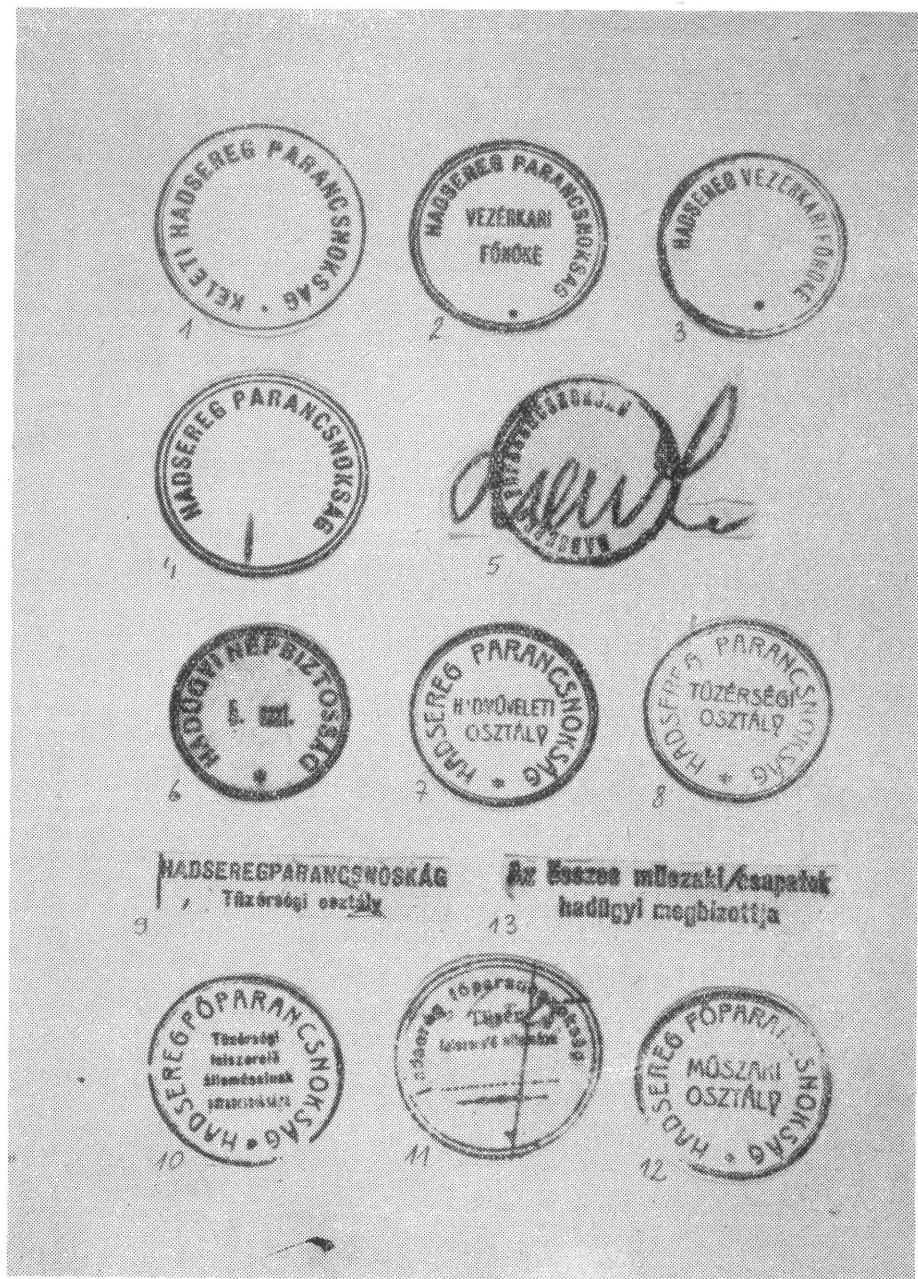

184

185

A VÖRÖS HADSEREG PECSÉTJEI

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

A tábori posták központi vezetősége

26

27

28

29

30

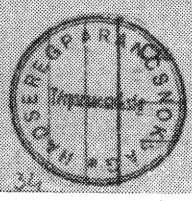
31

32

33

34

35

36